

Памет и литература (откъс)

[Ренате Лахман](#)

Предложеният откъс обобщава първа глава „Мнемотехника и симулакрум“ от книгата „Памет и литература“ на Ренате Лахман. Публикува се с разрешението на авторката.

The excerpt concludes the first chapter “Mnemotechnics and Simulacra” from the book Memory and Literature. Intertextuality in Russian Modernism by Renate Lachmann. It is published here with the kind permission of the author.

Опитът* от загубата води до създаване на техника за съхраняване и следователно означава, че във всеки миг и в хода на един мощен процес на претопяване всяка култура преобразява знанието, което има за себе си, в знаци на репрезентация, които биват складирани на определено място и в определен ред. (Точно това вече е предприето: пишат се анали, хроники, енциклопедии, конструират се дървета и колелета на знанието и т.н.), но процесът на претопяване сам по себе си е селективен и е подчинен на определени „културни цели“.

Представата за паметта като резервоар, като място за складиране, принадлежи по всяка вероятност на онова, което Джамбатиста Вико нарича „un universale fantastico“ (в което отеква Аристотеловото понятие за phantasma). Дали човекът е в състояние да „съхранява“, може да бъде и поставено под въпрос¹, но понятието за „universale fantastico“ като такова без съмнение представлява културен фундамент.

Схващането, че функцията на паметта може да бъде разбрана не само като складиране, а и като структурираща схема (която оформя и репликира система), подсказва и за мнемотехниката, при която вече не става дума само за съхраняване, но и за създаването на едно фигуративно, т.е. схематично пространство.

Практикуващият спомнянето работи със схеми дотолкова, доколкото скицира диаграми, за да фиксира темите, които желае да му бъдат на разположение в бъдеще. Диаграмите са диспозитиви, насочени към бъдещето, в което изготвянето на диаграмите само по себе си вече ще представлява минало. Образоването на схемата обаче се отнася също и към изгубени теми, към минало. По отношение на миналото образоването на схеми означава проектиране на диаграма, по-точно на идеята за диаграма, върху отсъстващото, една диаграма, която носи въпросите на настоящето като изначално вписване. (Разпознаване на следите на миналото в настоящето или на следите на настоящето в миналото.)

Вероятно, ако съдим именно по случая на палимпсеста, не съществува окончателно заличаване, изтриване на знаци, което чрез четене, recollectio, реконструкция да не може да бъде анулирано. Това, което попада в криза обаче, е представата за един неразрушим семантичен потенциал, който непрекъснато да нараства. Тази представа не взема предвид нито регулатива на селекцията, нито това, че смисълът може да бъде изтласкан и забравен. Тук обаче се включват компенсаторни понятия, които предполагат механизъм на включване и изключване от смисъла, и интерпретират забравата като фаза на покой, като фаза на неактивност на системата на смисъла, и дори редуването на забриване и припомняне като собствено присъщо движение на културата. Ако културната семиотика изхожда от тезата, че културата като генетично ненаследима памет (на един народ) разполага с механизъм за съхраняване и трансформиране, който гарантира за един смислов инвариант (за

съхраняването на идентичността на една култура) – посредством определени константни текстове, константни кодове, определена закономерност при трансформирането на културната информация – но в друго отношение допуска и един генеративен апарат, предлагащ нови механизми на трансформация, то конкуренцията между текстовете, функциониращи като акумулатори, и текстовете, функциониращи като генератори, извежда на преден план един проблем от сферата на описанието на културата (срв. [Лотман 1985](#): 5 – 9).

Остава въпросът, дали при решаването на този проблем следва да се привлече един кибернетичен модел (който предполага не-персонални носители на „паметта“), или един в собствен смисъл културноописателен модел, изхождащ от персонални културни агенти (производители на текстове), чиято работа върху културния текст естествено изисква познание на съответната граматика.

Несъответствието между автомоделирането на една култура, която концептуализира избирателно отношението със собственото си минало и с наличния набор от познания, и един механизъм, който регулира процесите на съхраняване и изтриване в смисъла на стабилна културна комуникация, поражда аналогичен въпрос. Трябва да допълним, че културната семиотика различава информативната памет, функционираща линейно и разполагаща с времево измерение, от творческата памет, която се мисли панхронно и като пространствен континуум и е потенциално активна в цялостния текстови масив на културата. Творческата памет е неподвластна на времето. Що се отнася до механизма на съхраняването и забравянето, за който всяка една култура си изработва специфичен механизъм (на свой ред променлив), то за творческата памет е в сила едно негативно съхраняване на забравеното (на изтласканото, на онова, което е изгубило знаковата си стойност). Това означава, че няма заличаване, забравеното може да бъде културно реактивирано и да приеме отново собствената си (или някаква друга) знакова стойност. И тъй, ако поставим текста (независимо дали културата го представя като „стар“, или като новогенериран текст) на мястото на културния агент, ще се доближим до концепцията за действащото от само себе си съхраняване (и следователно към кибернетичния модел, както можем да го привидим в Леонардовите *Profezie*). Като неперсонален носител на паметта текстът се явява като елемент от една граматика на паметта – граматика, с която всеки културен носител трябва да се запознае, в случай че желае да действа в съответната култура (или пък да се подготви за „*bon morire*“). Научавайки правилата на тази граматика, той ще бъде способен да тълкува из основи стария текст, да запълни елипсите чрез коментари (прочити, интерпретации) и да генерира нови текстове. Културната семиотика очевидно не заема метапозиция, която да позволи дискусия за граматиката, но аргументацията ѝ допуска самото понятие за *memoria* (т.е. идеологията на паметта) да се разбира като динамично-моделираща съставна част от механизма, съставляващ културната памет.

Различни понятия за *memoria*, различни паметови идеологеми биват конструирани и проиграни в паметовите игри на определени културни групи (на художествения /интелектуалния авангард); и по-специално в игрите, свързани с незаличимостта или заличимостта на културните знаци. Такива групи, разиграващи някоя паметова игра, винаги имат предпочитания към особени форми на работата на паметта (историография, архивиране, музейно експониране, енциклопедизация, изграждане на системи или на модели и т.н.) и следват определени модуси на интерпретиране на миналото (напластяване, палимпсест, панхрония, както експлицитно го формулират руските акмеисти и Андрей Бели). Всяка култура се опитва да обедини разпиляващите се паметови игри на конституиращите я знакови общности и съответно – в антагонистичните култури – да изключи определени паметови игри, което се отнася както до самите правила на играта (формите и модусите), така и до нейните обекти (срв. сходни понятия при [Assmann 1988](#), 9 – 19).

В повторението на съхранения смисъл обаче актовете на паметта унищожават неговата идентичност (срв. [Baudrillard 1982](#)). Понятието за семантичен nihilизъм или за една негативна семантика противостои на културносемиотичното помиряване на спомнянето и забравянето точно толкова, колкото и представите за вечно актуалното съ-присъствие на всички знаци и на произведените от тях значения. Двете концепции, за хипертрофията на смисъла и за изпразването от смисъл, са разбира се „предвидени“ от културната семиотика и

фигурират като специални модели в рамките на определени фази на един културен контекст. Културната семиотика им приписва своеобразни митични или митопоетични функции. Ако самата културна семиотика бъде пренесена на равнището на моделите, които описва, концепцията за (закономерно) редуване на съхраняване и заличаване получава еднакъв статус с концепцията за акумулирането и изчезването на смисъл, за това, дали един смисъл е достъпен или не. Трите концепции заедно произвеждат парадигми за четене, но също така и за създаване на текстове и на техните смисли.

* * *

Като резултати от сложни трансформационни процеси, от изместване и изкривяване на други текстове, интертекстуалните текстове следва да бъдат четени като криптограми. Четенето се превръща в един вечно повтарящ се опит в проявения текст да бъдат разпознати структурите на следи, напречни връзки, напластявания, кухни, накъсвания, оставени от работата на трансформацията и на замаскиращата препратка, както и да бъдат тълкувани функциите, които те изпълняват. Това тълкуване е равнозначно на „деформиране“ ([Benjamin 1982](#): 114), на „разпадане“ или на „демантиране“ ([Benjamin 1982](#): 174). Четенето пуска в ход един процес на дешифриране, който премахва всеки тропологичен слой, за да се доближи до оригиналното място на текста, което винаги убягва (срв. [Hutton 1987](#): 371 – 392, за Вико, 379). Интертекстуалното и интертекстуализиращото четене изгонва референта, като полага текста върху бездната или праосновата на предхождащите текстове. Чистият, истински, потънал оригинал, разбира се, остава завинаги скрит, завинаги вече свързан с основаващите се върху него писания. Работата по дешифрирането не е работа по разчистване, което ще освободи изначалното място на текста, в много по-голяма степен пластове изграждат текстура, чието разчитане не позволява заличаването на отделните пластове. Метафората за палимпсеста описва тъкмо това: пространството за писане (на една култура) винаги ще се използва за нови и нови текстове, след като вече вписаните знаци са били изстъргани, изчегъртани. Изстъргването обаче не е заличаване; по-старите знаци си проправят път сред по-новите и най-новите във вид на раздробени части от текст, фрагменти от една недостъпна цялост. Дешифраторът на интертекста се интересува както от играта на фрагментите помежду им, от реконструкцията на съответния набор от текстове, към които въпросните фрагменти трябва да са принадлежали, така и от прескачанията през пластове, изучаването на бездънността и лишеността от ясна основа на писменото пространство².

Recollectio на скритите знаци води до възстановяване на паметта, която цялостният текст репрезентира. Играта между манифестирано и латентно, която текстът разиграва и в която читателят (препрочитащият) се включва като играч, не е игра за победа, а по-скоро игра с радостта от загубата. Интертекстуалното четене не може обаче да се опре на дискурсивността, на линейността на текста, ако реши да се включи в играта между манифестирано и прикрито. То в много по-голяма степен ще ги подрива. По този начин четенето подрива и семантичната принадлежна стойност, която ще се появи в хода на текста. Това не е игра за победа, тъй като смисълът на текста, получен от набора на проявените знаци и от неговия синтаксис, се оттегля в акта на четенето, доколкото, изглежда, отстъпва обратно към смисловите положения на лежащите отдолу текстови пластове, без това да доведе до тяхното разбулване. Да се остави четенето да застине в идентификацията и определянето на смисли, би означавало да поставим край на процеса му чрез лъжезаклучения.

Превод от немски: Велимира Божилова

Редакция: Богдана Паскалева

[Лотман, Ю.М.](#) авт, 1985. [Память в культурологическом освещении](#). *Wiener Slawistischer Almanach*, 16, с-ци5 – 9.

[Assmann, J.](#) авт, 1988. [Kollektives Gedächtnis and kulturelle Identität](#). В [J. Assmann & Hölscher, T.](#), ред-ри *Kultur und Gedächtnis*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, с-ци 9 – 19.

[Baudrillard, J.](#) авт, 1982. [Der symbolische Tausch und der Tod. Mit einem Essay von Gerd Bergfleth](#), München: Matthes & Seitz.

[Benjamin, W.](#) авт, 1982. [Gesammelte Schriften R. Tiedemann & Schweppenhäuser, H.](#), ред-ри, Frankfurt am Main: Suhrkamp.

[Hutton, P.H.](#) авт, 1987. [The Art of Memory Reconceived. From Rhetoric to Psychoanalysis](#). *Journal of the History of Ideas*, 48(3), с-ци 371 – 392.

[Lachmann, R.](#) авт, 1990. [Gedächtnis und Literatur. Intertextualität in der russischen Moderne](#), Frankfurt am Main: Suhrkamp.

[Menke, B.](#) авт, 1987. [Sprachfiguren – Figuren des Umwegs in der Theorie Benjamins](#). Konstanz: Universität Konstanz.

[Rusch, G.](#) авт, 1987. [Erkenntnis, Wissenschaft, Geschichte: Von einem konstruktivistischen Standpunkt](#), Frankfurt am Main: Suhrkamp.

- *. Преводът е направен по [Lachmann 1990](#): 45-50
- 1. Срв. скептичността, с която конструктивистите се отнасят към способността за съхраняване: [Rusch 1987](#)
- 2. За понятието за четене на Бенямин и Ж. Дерида, срв. [Menke 1987](#): 395sq., 450sq.

Етикети: [памет](#)

[литература](#)

[палимпсест](#)

[memory](#)

[literature](#)

[palimpsest](#)

Година: 2016

Том: 13

Книжка: 1

Рубрика в списание *Littera et Lingua*: [Диалози](#)

Дата на публикация: 02.02.2017

Сподели: [Delicious](#) [Digg](#) [Facebook](#) [Google](#)

[Plus](#) [LinkedIn](#) [Myspace](#) [Orkut](#) [Reddit](#) [StumbleUpon](#) [Twitter](#) [Yahoo](#)

Source URL: <https://naum.slav.uni-sofia.bg/lilijournal/2016/13/1/rlachmann>